

Critical Studies in Texts & Programs of Human Sciences,
Institute for Humanities and Cultural Studies (IHCS)
Monthly Journal, Vol. 22, No. 2, Spring 2022, 377-398
Doi: 10.30465/CRTLS.2021.36026.2218

A Critique on the Book **“*Economic Evaluation of Projects*”**

Amir Hossein Mozayani*

Abstract

The issue of decision-making and selection among different options has been continuously considering as one of the human concerns. Obviously, this issue has taken on a more complex nature with the development and evolution of societies. In this regard, having the methods and knowledge that can facilitate decision-making is very important. The above topic in the field of economics knowledge is expressed as “*Economic Evaluation of Projects*” which has a long history in economic literature and multiple texts in this field, have been published. In the present article, the evaluation and critique of the book “*Economic Evaluation of Project*” is on the agenda. In this regard, during the content of the article, while referring to the general features of the book, an attempt has been made to briefly mention the content of each chapter. In addition, according to the literature review, the strengths and weaknesses of the book were described separately and attempts were made to provide suggestions for improving the text in future editions. It seems that delivering a sufficient combination of evaluation criteria, an applied approach of the contents

* Associate Professor of Economics, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran,
mozayani@modares.ac.ir

Date received: 25/12/2021, Date of acceptance: 05/04/2022

Copyright © 2018, This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

۳۷۸ پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، سال ۲۲، شماره ۲، اردیبهشت ۱۴۰۱

and delivering a manual for applying related soft wares, are among distinguished aspects of the book.

Keywords: Economic Evaluation of Projects, Engineering Economics, Comfar and Islamic Contracts.

بررسی و نقد کتاب ارزیابی اقتصادی طرح‌ها

امیرحسین مزینی*

چکیده

مقوله تصمیم‌گیری و انتخاب پیوسته یکی از دغدغه‌های بشر بوده و می‌باشد. این موضوع با پیشرفت‌های جوامع ماهیتی پیچیده‌تر به خود گرفته است. در این راستا در اختیار داشتن دانش و روشی که بتواند تصمیم‌گیری را تسهیل نماید بسیار حایز اهمیت می‌باشد. موضوع فوق در حوزه اقتصاد و در زمینه انتخاب گزینه‌های بهینه سرمایه‌گذاری در قالب بحث ارزیابی اقتصادی طرح‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد که سابقه‌ای دیرینه در ادبیات اقتصادی دارد و متون متعددی نیز در این عرصه به چاپ رسیده است. در مقاله حاضر ارزیابی و نقد کتاب "ارزیابی اقتصادی طرح‌ها" در دستور کار قرار دارد. در این راستا ضمن اشاره به ویژگی‌های کلی کتاب تلاش شده محتوای هر یک از فصول به اجمال مورد اشاره قرار گرفته و نقاط قوت و ضعف کتاب تشریح گردد و پیشنهاداتی نیز جهت ارتقاء متن در ویرایش‌های آتی ارائه شود. آرایه مجموعه‌ای قابل قبول از معیارهای ارزیابی طرح، توجه به ابعاد کاربردی مباحث در قالب ذکر مثالها و تمرین‌های متعدد و آموزش نحوه استفاده از نرم افزارهای تخصصی، را می‌توان از ویژگی‌های برجسته کتاب دانست.

کلیدواژه‌ها: ارزیابی اقتصادی طرح‌ها، اقتصاد مهندسی، کامفار و عقود اسلامی.

* دانشیار، اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران، mozayani@modares.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۰۴، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۱/۱۶

Copyright © 2018, This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose.

۱. مقدمه

شرایط حاکم بر حیات انسانها همچون محدودیت منابع، در اختیار نداشتن اطلاعات کامل از تحولات پیرامونی، ناآگاهی از آینده و ... پیوسته بشر را در معرض انتخاب میان گزینه‌های مختلف و اتخاذ بهترین تصمیم درخصوص انتخاب و عملیاتی نمودن گزینه مطلوب قرار داده است. در این شرایط دسترسی به ابزارها، روشها و دانشی که بتواند او را در مدیریت این چالش یاری رساند پیوسته از اهمیت بسزایی برخوردار بوده است. این بحث در فعالیتهای اقتصادی بسیار نمود می‌یابد. در این حوزه بدیهی‌ترین معیار برای اتخاذ هرگونه تصمیمی، مقایسه میان هزینه‌های اجرای تصمیم و منافع (مورد انتظار از) آن است که از آن به تجزیه و تحلیل هزینه - فایده یاد می‌شود. در مباحث اقتصادی از جمله حوزه‌هایی که بحث فوق به‌خوبی در آن مصداق می‌یابد تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری درخصوص طرحهای اقتصادی و سرمایه‌گذاری مترتب بر آنهاست که در آنها هدف اصلی کسب سود مادی و انتفاع اقتصادی است.

موضوع فوق در علم اقتصاد در قالب بحث ارزیابی اقتصادی طرح‌ها و به تعبیری اقتصاد مهندسی مورد بررسی قرار می‌گیرد که سابقه‌ای دیرینه در ادبیات اقتصادی دارد. سابقه این بحث (بصورت مدون) به اواخر قرن نوزدهم میلادی بازمی‌گردد. اما مهم‌ترین اقدام در این زمینه را می‌توان به فردی به نام گرانت (Eugene L. Grant) با انتشار کتابی با نام مبانی اقتصاد مهندسی (Principles of Engineering Economics) در سال ۱۹۳۰ نسبت داد. این کتاب اولین کتابی بود که مولفه‌های اقتصادی را شناسایی و روشهای کمی اقتصاد مهندسی را عرضه کرد تا با کمک آنها امکان مقایسه اقتصادی چند طرح سرمایه‌گذاری فراهم آید (مزینی، ۱۳۹۴، ۳-۴).

در ایران سابقه بحث در زمینه تولید متون علمی در حوزه اقتصاد مهندسی و ارزیابی اقتصادی طرح‌ها حداقل به سه دهه قبل باز می‌گردد (سلطانی، ۱۳۶۹) و (سیدمطهری، ۱۳۷۴). در این رابطه متون متعددی به چاپ رسیده است. برخی (با شدت و ضعف متفاوت) با پرداختن به مفاهیم و موضوعات پایه تلاش نموده‌اند تصویری از کلیات موضوع و روشها و رویکردهای موجود در ادبیات موضوع ارائه دهند (احمدیان، ۱۳۸۲) و (جعفری صمیمی، ۱۳۷۶). برخی متون به پاره‌ای از موضوعات پرداخته‌اند که کم‌تر در متون دیگر مشاهد می‌شود. همچون مقوله استهلاك (اکبری، ۱۳۸۲)، ابعاد و رویکردهای

بین‌المللی ارزیابی (نیاکان، ۱۳۸۳)، ماهیت ارزیابی طرح‌ها در بخش دولتی (فتاحی و همکاران، ۱۳۹۲)، تحلیل ریسک (توفیق، ۱۳۹۱)، مقوله مکانیابی (زاهدی و معلمی، ۱۳۸۹)، برنامه‌های اقتضایی (احتشام زاده، ۱۳۸۷ و در این قبیل متون محوریت بحث ارزیابی اقتصادی یک طرح می باشد. اما همزمان به موضوعاتی پرداخته اند که در سایر متون کم‌تر مشاهده می شود. یا اینکه برخی از موضوعات را به تفصیل مورد بحث و بررسی قرار داده‌اند بگونه ای که آنها را از سایر متون موجود در این عرصه متمایز نموده است. از سوی دیگر برخی متون با رویکردهای عمدتاً فنی، مهندسی و یا صنعتی و تحت عناوینی چون اقتصاد مهندسی (اسکوئزاد، ۱۳۷۸)، (حسینی و توسلی حضوری، ۱۳۷۷)، (غیور و کثیرزاده، ۱۳۸۸)، (سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۷۷)، (سیدحسینی، ۱۳۷۵) و (مسعودی، ۱۳۸۴) و یا اقتصاد صنعتی (برومند، ۱۳۸۴) و (یوسفی، ۱۳۸۲) به موضوع پرداخته اند.^۱ ضمن اینکه در برخی موارد متون معتبر بین‌المللی در این حوزه (به‌صورت کامل و یا با تغییراتی) ترجمه و عرضه شده اند (ترجمه دانش جعفری، ۱۳۹۴) و (زیتون نژاد موسویان، ۱۳۹۳). کتاب اخیر ترجمه ای است از کتاب اقتصاد مهندسی نوشته بلانک و تارکوین (۱۹۸۳) که از منابع معتبر در این عرصه می باشد. اضافه می نماید برخی متون نیز هستند که با توجه به تحولات اخیر در عرصه بین‌الملل به ارزیابی ابعاد غیراقتصادی فعالیت‌های اقتصادی همچون ارزیابی تبعات اجتماعی و فرهنگی طرح‌های اقتصادی پرداخته اند (مزینی، ۱۴۰۰).

در مقاله حاضر بررسی کتاب "ارزیابی اقتصادی طرح‌ها" در دستور کار قرار دارد. در این کتاب تلاش شده تا مجموعه کاملی از محتوای مورد نیاز در ارزیابی اقتصادی یک طرح به‌صورت کاربردی ارائه گردد. ضمن اینکه بصورت همزمان به پاره ای از موضوعات پرداخته شده که کمتر در سایر متون این حوزه مشاهده می شود مواردی چون ذکر مثال‌های متعدد کاربردی در هر بخش، توجه به ملاحظات مربوط به دولت و ابعاد اسلامی در ارزیابی طرح‌ها، آموزش چگونگی استفاده از نرم افزارهای تخصصی در این حوزه و ارزیابی کتاب فوق در مقاله حاضر در قالب شش بخش بدین شرح در دستور کار می باشد. پس از مقدمه حاضر در بخش دوم به معرفی کتاب از حیث تعداد و محتوای فصول پرداخته می شود. بخش سوم به نقد و تحلیل خاستگاه اثر و علت انتخاب آن اختصاص یافته است. در بخش چهارم به تحلیل و ارزیابی شکلی کتاب پرداخته می شود. در فصل پنجم با عنوان تحلیل و ارزیابی محتوایی اثر به نقاط ضعف و قوت کتاب و پاره ای

پیشنهادات و توصیه‌های تکمیلی برای محتوای کتاب پرداخته می‌شود. فصل ششم به‌عنوان فصل پایانی به نتیجه‌گیری اختصاص یافته است.

۲. معرفی کتاب

کتاب ارزیابی اقتصادی طرحها نوشته دکتر محمد نقی نظریور و دکتر زینب کسرائی در سال ۱۳۹۶ توسط دانشگاه مفید، با تیراژ ۵۰۰ نسخه و در قطع وزیری، منتشر شده است. این کتاب در قالب هفت فصل و در چهارصد و هجده صفحه به رشته تحریر درآمده است. چیدمان فصول از حیث محتوا حکایت از رویکرد خاص نویسندگان و تاکید ایشان بر نقش بخش عمومی، ابعاد اجتماعی مطالب و ملاحظات اسلامی دارد که به ندرت در دیگر متون مشابه مشاهده می‌شود. شاید این ویژگی کتاب بدلیل تلاش نویسندگان در هماهنگ نمودن محتوا با سرفصلهای مصوب شورای تحول علوم انسانی بوده باشد. ضمن این‌که نویسنده اول کتاب نیز خود از صاحب‌نظران حوزه اقتصاد اسلامی بوده‌اند که در این خصوص مقالات و کتب متعددی را به رشته تحریر درآورده‌اند و در مقاطعی از زمان در حوزه اقتصاد و مالیه اسلامی به ارائه خدمات مشاوره‌ای به نهادهای عالی سیاست‌گذاری کشور می‌پرداختند و در این رابطه منشاء اثرات فراوانی بوده‌اند.^۲

با توجه به ماهیت درس ارزیابی اقتصادی طرحها که بر انتخاب و شناسایی بهترین زمینه سرمایه‌گذاری و بررسی توجیه‌پذیری آن استوار است و از این حیث جدای از مفاهیم و مبانی اولیه تحلیل هزینه-فایده، طیف وسیعی از موضوعات پیرامونی را نیز در می‌گیرد، مولفین کتاب با توجه به رویکرد خود (و با توجه به سرفصلهای مصوب شورای تحول علوم انسانی که در روی جلد کتاب تصریح شده است) به بخشی از ادبیات موضوع ورود نموده و کتاب حاضر را در هفت فصل تدوین نموده‌اند. در میان مطالب مطرح شده در خلال فصول کتاب همچون تعاریف و مفاهیم، تصمیم‌گیری در شرایط عدم اطمینان، ابعاد اجتماعی طرحها، جایگاه عقود اسلامی در ارزیابی طرحها و ...، بنظر می‌رسد مواردی چون رویکرد کابردی نویسندگان و تلاش ایشان در معرفی جامع معیارهای ارزیابی طرحها (فصل سوم) و ذکر مثالهای متعدد در این خصوص و نیز تلاش ایشان در آشنا نمودن خوانندگان با نحوه کار با نرم افزارهای محاسباتی ذریبط (فصل هفتم) را می‌توان از نقاط برجسته کتاب بحساب آورد.

۳. ارزیابی محتوای فصول کتاب

۱.۳ فصل اول

فصل اول کتاب با عنوان "تهیه و تدوین طرح، مطالعات فنی و بازاری" در ۶۶ صفحه تدوین شده است. همانگونه که از عنوان فصل بر می آید در این فصل تلاش نویسندگان بر آن بوده است که تصویری از مفاهیم اولیه موجود در تعریف یک طرح را ارائه نمایند. در این فصل که به نسبت از حجم قابل توجهی نیز برخوردار می باشد تلاش شده به ابعاد مختلف یک طرح پرداخته شود. اما واقعیت آن است که در مقایسه با منابع موجود در این حوزه تلاش نویسندگان چندان قرین توفیق نبوده است. نبود یک نظم منطقی در بیان مفاهیم، استفاده از تعاریف بعضاً نامتعارف و تاحدودی مبهم و در برخی موارد بدیهی و نیز پاره ای ادعاهای غیر مستند باعث گردیده که این فصل بعنوان فصل آغازین کتاب (در مقایسه با برخی فصول دیگر) از نظر علمی و کاربردی چندان مطلوب بنظر نرسد. در این خصوص بصورت نمونه می توان به موارد زیر اشاره نمود:

ابتدا اینکه در در صفحه اول از فصل (صفحه ۲۷) در تعریف طرح اینگونه آمده است که " ... مجموعه ای بهینه از اقدامات سرمایه گذاری و ...". در این تعریف استفاده از اصطلاح بهینه مبهم و در ادبیات ارزیابی اقتصادی طرحها نامتعارف می باشد. چرا که مقوله بهینه گی در ادبیات اقتصادی تعریف خاص خود را دارد. بعنوان مثال مقدار یک متغیر از نظر ریاضی می تواند بهینه باشد. ضمن اینکه جدای از ابهام موجود در این مفهوم این سؤال مطرح می شود که چنانچه طرحی (به هر دلیل) بهینه نبود آیا امکان ارزیابی آن وجود ندارد؟

نکته دوم استفاده از اصطلاح غیرمتعارف "چرخه تکامل طرح" بجای "چرخه حیات طرح" و یا تقسیم بندی ابعاد ارزیابی طرح صرفاً به بعد اقتصادی و فنی است که در متون موجود در ادبیات مشاهده نمی شود.

نکته سوم اشاره به برخی مفاهیم همچون مرحله "آزمون، راه اندازی و بهره برداری" (صفحه ۳۲) است که بدون هیچ توضیحی به رشته مدیریت تولید و اقتصاد مدیریت ارجاع شده است و یا اشاره به برخی مفاهیم همچون "درآمد طرح" (صفحه ۷۷) است که در

تبیین آن به توضیحاتی بدیهی اشاره شده بگونه‌ای که نمی‌تواند آورده خاصی برای خواننده به همراه داشته باشد.

نکته چهارم ذکر پاره‌ای ادعاهاست که شایسته است در متونی اینچنینی استدلال و اثبات گردند یا به منابع ذیربط ارجاع داده شوند. مثلاً در صفحه ۸۳، صکوک بعنوان بهترین راهکار تامین مالی پروژه‌های بزرگ اقتصادی معرفی شده است.

۲.۳ فصل دوم

"آشنائی با برخی مفاهیم ارزیابی اقتصادی" عنوان فصل دوم کتاب می‌باشد که در ۴۸ صفحه و در امتداد فصل اول تدوین گردیده است. با این تفاوت که در این فصل صرفاً بر اصطلاحات و مفاهیم تخصصی و کاربردی در فرایند ارزیابی اقتصادی یک طرح تمرکز شده است که برای خواننده ضروری و مفید بنظر می‌رسند. نکته‌ای که در ارتباط با این فصل به ذهن متبادر می‌گردد آن است که در راستای عنوان فصل تقریباً ده صفحه اول فصل به مفاهیم حوزه ارزیابی پرداخته شده است و بخش عمده فصل به ذکر مثالهایی درخصوص فاکتورهای اقتصاد مهندسی اختصاص یافته است که به نوبه خود قابل توجه و کاربردی می‌باشند. اما سختی با عنوان فصل و در نتیجه انتظارات خواننده ندارند. ذکر این ویژگی مثبت این بخش از کتاب نیز ضروری است که در برخی موارد روابط موجود در این حوزه توسعه داده شده و به ادعای نویسندگان (برای اولین بار) مطرح شده اند (صفحه ۱۳۲).

۳.۳ فصل سوم

فصل سوم تحت عنوان "معیارهای ارزیابی مالی طرحها" در ۵۶ صفحه تدوین شده است. همان‌گونه که از عنوان فصل نیز بر می‌آید در این فصل مهمترین شاخصهای ارزیابی مالی در توجیه پذیری یک فعالیت اقتصادی همراه بامثالهای کاربردی آورده شده است. به نظر می‌رسد این فصل را می‌توان یکی از قویترین فصول این کتاب به شمار آورد. چرا ضمن ارائه تصویری نسبتاً کامل از شاخصهای ارزیابی یک طرح بعضاً به شاخصهایی (هم‌چون شاخص "عمر خدمت" در صفحه ۱۷۰) اشاره شده است که کمتر در سایر متون

موجود در این عرصه مشاهده می‌شود. ضمن اینکه اشاره به مثالهای کاربردی متعدد از دیگر نقاط قوت این فصل به حساب می‌آید. اشاره به این نکته نیز ضروری است که جدای از برخی ایرادات تاییدی در مثالها، رویکرد مولفین در تقسیم بندی معیارهای ارزیابی طرح‌ها (نمودار صفحه ۱۴۲) در دیگر متون موجود در این حوزه مشاهده نمی‌شود. این موضوع را نیز شاید بتوان یکی از وجوه تمایز متن حاضر به حساب آورد.

۴.۳ فصل چهارم

فصل چهارم با عنوان "ارزیابی اقتصادی طرح‌ها از دیدگاه اجتماعی" در ۴۷ صفحه تدوین شده است. در این فصل نویسندگان به دنبال تبیین ابعاد اجتماعی فعالیتهای اقتصادی بوده‌اند. عبارت دیگر در این فصل نویسندگان تلاش نموده‌اند به موضوعات اجتماعی که در ارزیابی یک فعالیت اقتصادی مطرح می‌شوند، بپردازند. نظر به وسعت مباحث اجتماعی پیرامون فعالیتهای اقتصادی، در این فصل به طیف وسیعی از موضوعات پرداخته شده است. اما رویکرد عمدتاً نظری - توصیفی موجود در این فصل جنبه کاربردی آن را بشدت تحت تاثیر قرار داده است. در این رابطه بصورت نمونه می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

ابتدا ورود به بحث ارزیابی اجتماعی طرحها بدون توجه به طیف وسیعی از مطالب و محتوای موجود در عرصه بین المللی در زمینه ارزیابی اجتماعی طرحهای اقتصادی است که طی چند دهه اخیر بشدت گسترش یافته است.

نکته دوم اشاره به طیف وسیعی از مفاهیم کلیدی در این حوزه همچون نرخ تنزیل اجتماعی (صفحه ۲۰۶)، نرخ هزینه فرصت اجتماعی (صفحه ۲۰۹)، نرخ رجحان زمانی اجتماعی (صفحه ۲۱۰) و ... بصورت اشاره اجمالی و غیرکاربردی و غیرمحاسباتی است که باعث گردیده قابلیت کاربردی محتوای این فصل از کتاب در مقایسه با سایر متون موجود در این عرصه کاهش یابد. چرا که این مفاهیم به نسبت از ابعاد محاسباتی و برآوردی پیچیده‌ای برخوردار می‌باشند و بدین صورت برای خوانندگان قابلیت بهره‌برداری چندانی ندارند.

نکته سوم اشاره به برخی مفاهیم و موضوعات در خلال فصل می‌باشد که ارتباط آنها با مقوله ارزیابی یک طرح برای خواننده چندان مشخص نمی‌باشد. مثلاً ضریب جینی و

منحنی لورنز در صفحات ۲۳۱ و ۲۳۲ و نیز اشاره به موضوعاتی کلی چون "ارتقای توان رقابت بین الملل"، "گسترش خدمات فرهنگی، آموزشی و .."، "بهبود کیفیت زندگی" و ... (صفحه ۲۳۴) بعنوان (دیگر) اولویتهای اجتماعی در ارزیابی طرحها، آن هم بدون اشاره به مصادیق هر یک و روش شناسی ارزیابی آنها در یک طرح خاص اقتصادی.

۵.۳ فصل پنجم

"ارزیابی طرح در شرایط نامطمئن" عنوان فصل پنجم کتاب می باشد که در ۳۷ صفحه نگاشته شده و در آن به یکی از مهمترین موضوعات در ارزیابی اقتصادی طرحها پرداخته شده است. در این فصل نویسندگان نااطمینانی در یک طرح را از ابعادی چون مطلوبیت و ارزش انتظاری، ریسک و ابعاد آن، عدم اطمینان در تحلیل هزینه - فایده و ... بررسی نموده‌اند. در این فصل تلاش شده به طیفی نسبتا وسیع از مبانی نظری و کاربردی بحث پرداخته شود که به نوبه خود قابل قبول می باشند. اما نحوه نگارش متن و تنوع و تعدد مطالب مطرح شده در متن بگونه ای نیست که در پایان کار خواننده ابزار لازم جهت ارزیابی طرح در شرایط عدم اطمینان را در اختیار داشته باشد. بنظر می رسد در آسیب شناسی این موضوع باید به دلایلی چون: عدم برقراری ارتباط میان محتوای این فصل با فصول پیشین بویژه مطالب مطرح شده در فصل سوم، بسنده نمودن مولفین به مطالب صرفا نظری در برخی موارد، همگن نبودن (همسطح نبودن) مطالب و موضوعات موجود در داخل فصل و نیز (محتوای فصل) در مقایسه با سایر فصول اشاره نمود. در ارتباط با موضوع آخر (همگن نبودن محتوای فصل) مشاهده می شود در برخی موارد به موضوعات نسبتا پیشرفته در حوزه اقتصاد مالی همچون روشهای ارزشگذاری اختیارها (هم چون روش های: مرتون، بلک - شولز، درخت دوجمله ای و شیبیه سازی مونت کارلو) در صفحه ۲۶۳ اشاره شده است که سطح علمی آنها به مراتب بالاتر از محتوای کتاب می باشد. ضمن این که توضیحات مطرح شده در پیوست فصل نیز در این خصوص ناکافی و غیرمرتبط بنظر می رسند. احتمالا (همانگونه که در زیرنویس صفحه ۲۷۹ نیز ذکر شده است) این موارد از رساله دکتری مولف دوم اقتباس شده اند. موارد فوق باعث شده‌اند جنبه آموزشی متن نیز تحت تاثیر قرار گیرد.

۶.۳ فصل ششم

فصل ششم کتاب با عنوان "ارزیابی طرحها در چارچوب بانکداری اسلامی" در ۳۶ صفحه تدوین شده است. محتوای این فصل را می‌توان به سه بخش تقسیم نمود. بخش اول که حدوداً نه صفحه ابتدای فصل را شامل می‌شود و در آن به تمایز مفاهیم و پارادایم‌ها در بانکداری اسلامی با بانکداری متعارف پرداخته شده است. بخش دوم (که تقریباً فارغ از محوریت بحث) در نزدیک به هجده صفحه به معرفی عقود مرسوم در بانکداری اسلامی پرداخته شده است و بخش سوم که در حدود شش صفحه تدوین و در آن تلاش گردیده جنبه کاربردی مطالب بخش دوم در زمینه طرحهای اقتصادی تشریح شود. واقعیت آن است که انتخاب موضوع "ارزیابی طرحها در چارچوب بانکداری اسلامی" برای این فصل را شاید بتوان یکی از نوآوریهای کتاب حاضر دانست که در کمتر متن علمی در داخل و خارج از کشور مشاهده می‌شود. البته بدیهی است که تدوین یک محتوای علمی در این رابطه بسیار مشکل می‌باشد و شاید این واقعیت دلیل عدم انتشار متون علمی قابل قبول در این رابطه در داخل و خارج از کشور باشد. واقعیت آن است که علی‌رغم تلاش مولفین در برقراری ارتباط میان دو حوزه "ارزیابی طرحها" و "عقود اسلامی" و پرداختن به مباحثی چون لزوم ارزیابی در بانکداری اسلامی (صفحه ۲۸۹) و یا جایگاه ارزیابی در عقد مشارکت مدنی (صفحه ۳۰۵)، بنظر می‌رسد محتوای حاضر را نمی‌توان بعنوان یک متن علمی-کاربردی قرین توفیق دانست. هرچند که ورود به این عرصه بعنوان گامهای اولیه در امکان سنجی مالی-اقتصادی طرحها در یک الگوی اسلامی شایسته تقدیر می‌باشد.

۷.۳ فصل هفتم

فصل هفتم از کتاب با عنوان "آشنائی با نرم افزارهای مورد استفاده در ارزیابی اقتصادی طرحها" در ۶۹ صفحه تدوین شده است. علی‌رغم عنوان فصل که از عبارت "نرم افزارها" استفاده شده تقریباً عمده محتوای فصل به توضیح چگونگی کار با نرم افزار کامفار (که شاید مهم‌ترین و معروف‌ترین نرم افزار موجود در این عرصه باشد) اختصاص یافته است و در برخی موارد حسب نیاز به نرم افزار اکسل اشاره شده است. بنظر می‌رسد رویکرد و تلاش مولفین در این فصل توانسته محتوای لازم و کافی را برای خوانندگان از ابعاد مختلف همچون ورود اطلاعات، محاسبات و دریافت خروجیها از نرم افزار

فراهم نماید. ضمن اینکه آرایه توضیحات بصورت مصور در خلال فصل قابلیت استفاده از محتوا را دو چندان نموده است.

۴. نقد و تحلیل خاستگاه اثر و علت انتخاب آن

به نظر می‌رسد کتاب حاضر حاصل تدریس درس ارزیابی اقتصادی طرح‌ها توسط نویسندگان در مراکز آموزش عالی کشور و احتمالاً انجام فعالیتهای تحقیقاتی مرتبط با موضوع کتاب توسط ایشان باشد. با این توضیح که در حوزه بانکداری و تامین مالی اسلامی و عقود موجود در این حوزه (موضوع فصل ششم کتاب)، متون متعددی توسط نویسنده اول انتشار یافته است. ضمن اینکه نویسنده دوم نیز (با توجه به زیرنویس صفحه ۲۷۹ کتاب) در رساله دوره دکتری خود بر "ابعادی از ارزشگذاری پروژه های سرمایه گذاری" متمرکز بوده اند که می توانسته در انتخاب سرفصلها و نگارش کتاب موثر بوده باشد. در این راستا ذکر این نکته نیز ضروری است که با توجه به کتب و منابع متعدد موجود در زمینه تحلیل هزینه - فایده (چه به فارسی و چه به زبانهای دیگر) و نیز پرداختن به حوزه های متعدد پیرامونی همچون ارزیابی ریسک، تصمیم گیری در شرایط عدم اطمینان، پیش بینی و آینده نگری و سناریوسازی، ارزیابی تبعات (زیست محیطی، اجتماعی و ...)، الگوهای قیمتگذاری و بازاریابی، روشهای تامین مالی طرح، ملاحظات مالی و حسابداری، توسعه شاخصهای ارزیابی و محاسبات کمی و نرم افزارهای مرتبط^۳ و ... در منابع این حوزه، نمی توان متن حاضر را یک تصنیف به حساب آورد. اما با توجه به رویکرد نویسندگان در انتخاب و چیدمان مطالب، کتاب حاضر بعنوان یک متن مستقل قابل قبول بوده و دارای برخی ویژگیها می باشد که آن را نسبت به سایر متون مشابه موجود متمایز می سازد که بصورت نمونه می توان به تعمیم بسیاری از مطالب به موضوعات مرتبط در ایران و یا آوردن نمونه سئوالات و مسایل کاربردی از موضوعات مطرح شده در خلال فصول و انتخاب و تدوین فصلی با عنوان ارزیابی طرحها در چارچوب بانکداری اسلامی (صرفنظر از محتوای آن) اشاره داشت. لازم بذکر است صراحتاً در روی جلد و نیز صفحات اولیه کتاب این نکته توسط نویسندگان تصریح شده که محتوای کتاب با آخرین سرفصلهای مصوب شورای تحول علوم انسانی نیز هماهنگ می باشد که این موضوع نیز می تواند یکی از انگیزه های تدوین کتاب به شکل کنونی باشد.

۵. تحلیل و ارزیابی شکلی کتاب

طراحی جلد کتاب از نظر تنوع رنگ و محتوا بسیار ساده، اما قابل قبول بنظر می‌رسد. برای جلد کتاب رنگ سفید انتخاب شده که در وسط آن مربعی به رنگ زرد کدر تعبیه شده و عنوان کتاب در داخل آن آورده شده است. جدای از عنوان کتاب، اسامی نویسندگان و آرم دانشگاه مفید (بعنوان ناشر) در پایین جلد سمت چپ حک گردیده است. همچنین عبارت "مطابق با سرفصلهای مصوب شورای تحول علوم انسانی" در روی جلد و آن هم با فونت نسبتاً بزرگ در کنار عنوان کتاب به چشم می‌خورد که چندان شکیل بنظر نمی‌رسد. در پشت جلد نیز جدای از عنوان کتاب به زبان انگلیسی و آرم دانشگاه مفید، توضیح مختصری در خصوص هدف از تدوین کتاب و محتوای آن ارائه شده است که در متون این چنینی متعارف می‌باشد.

در کنار موارد فوق، کیفیت جلد و سادگی موجود در طراحی و رنگها در روی و پشت جلد، بعنوان یک کتاب درسی دانشگاهی، قابل قبول بنظر می‌رسد. ضمن این‌که کیفیت کاغذ استفاده شده در انتشار کتاب و نیز نحوه طراحی نمودارها، صفحه بندی و... نیز مناسب و شایسته یک متن علمی است. بگونه ای که خواننده از مشاهده و مطالعه آن دچار خستگی و بی میلی نمی‌شود. ناشر کتاب نیز دانشگاه مفید است که از دانشگاه‌های مطرح در کشور در دانش اقتصاد می‌باشد.

از منظر ویژگیهای فنی (شامل اندازه قلم، صفحه آرائی، تراکم خطوط و ...) می‌توان وضعیت کتاب را خوب ارزیابی نمود. بویژه در کتبی از این دست که در آنها آوردن بسیاری از نمودارها، فرمول‌ها، تصاویری از خروجی نرم افزارهای رایانه ای و ... اجتناب‌ناپذیر می‌باشد بحث فوق بسیار جلب توجه می‌نماید.

از منظر ویرایش ادبی نیز کتاب بعنوان یک متن علمی-کاربردی در حوزه اقتصاد از نگارش قابل قبولی برخوردار است به غیر از برخی اغلاط تایپی (هم‌چون: Sunk Cos (به‌جای Sunk Cost) در صفحه ۷۳، Delfy (بجای Delphi) در صفحه ۴۹، عدد ۶۵۰ (به‌جای ۶۴۰) در صفحه ۱۵۷ و جدول شماره ۶-۴ (بجای ۶-۱) در صفحه ۳۱۵)، در متن کتاب ایرادات ویرایشی و نگارشی خاصی مشاهده نمی‌شود. بگونه ای که فهم متن برای خواننده راحت و امکان پذیر شده است. لازم به ذکر است در فصل هفتم از کتاب که به توضیح نحوه کار با نرم افزار کامفار (COMFAR) پرداخته شده است. استفاده از برخی

واژه‌های لاتین در متن مشاهده می‌گردد که شاید در نگاه اول متعارف بنظر نرسند. اما باتوجه به موضوع کتاب این پدیده اجتناب‌ناپذیر می‌باشد. نهایتاً از منظر ارجاع‌دهی و ذکر منابع می‌توان کتاب را در وضعیت قابل‌قبولی قلمداد نمود.

۶. تحلیل و ارزیابی محتوایی اثر

با توجه به محتوای کتاب بنظر می‌رسد تلاش نویسندگان در تهیه و تدوین یک متن علمی – کاربردی درسی منتج به نتیجه قابل‌قبولی بوده است. لذا می‌توان کتاب حاضر را برای درس "ارزیابی اقتصادی طرحها" در مقطع کارشناسی به ارزش سه واحد درسی به علاقه‌مندان توصیه نمود. هرچند که در این رابطه استفاده از برخی متون کمکی در تکمیل مطالب و سرفصل‌های ارائه شده به دانشجویان می‌تواند بسیار موثر باشد. در ادامه تلاش می‌گردد با بیان نقاط قوت و ضعف متن، تصویری از وضعیت محتوایی کتاب ارائه گردد. می‌توان مهمترین نقاط ضعف و قوت متن حاضر و نیز پیشنهادات قابل‌طرح جهت تکمیل متن در ویرایشهای آتی را به شرح زیر مطرح نمود.

۱.۶ نقاط ضعف

۱.۱.۶

نویسندگان تلاش نموده‌اند در متن کتاب به حجم وسیعی از مطالب و مفاهیم اشاره نمایند. حال آن‌که در بسیاری موارد مجال توضیح تفصیلی (مکفی) مفاهیم در خلال متن فراهم نگشته و صرفاً به ارائه اجمالی برخی تعاریف و اشارات اکتفا شده است. این رویکرد باعث گردیده قابلیت آموزشی متن برای دانشجویان تحت‌تاثیر قرار گیرد. این نقیصه در فصول اول و چهارم بخوبی مشهود می‌باشد. به عنوان مثال در فصل اول می‌توان به تعریف اصطلاحات لاتین ارائه شده در پاورقی صفحه ۷۳ اشاره نمود که بخوبی تعریف نشده و مفهوم مناسبی را به خواننده منتقل نمی‌نمایند. مثلاً در تعریف اصطلاح Incremental Cost صرفاً به ذکر عبارت "به منظور انتخاب بین مجموعه‌ای از گزینه‌های رقیب، تمرکز باید بر تفاوت هزینه بین این گزینه‌ها باشد" بسنده شده است. یا در تعریف اصطلاح Sunk Cost اینگونه آمده است که "پولی است که در حال حاضر به خاطر تصمیم

گذشته خرج می شود". اینگونه تعریف واژه‌ها، جدای از ابهام موجود در آنها، نمی توانند مفهوم واقعی اصطلاحات را به خوانندگان منتقل نمایند.

از نمونه های دیگر در این رابطه می توان به صفحات ۲۲۰-۲۱۹ در فصل چهارم اشاره نمود که در حد چند سطر به دو مفهوم بسیار مهم "تمایل به پرداخت" (Willing to Pay) و "تمایل به دریافت" (Willing to Accept) و روش ارزشگذاری مشروط (Contingent Valuation) صرفا اشاره شده است و در ارتباط با ماهیت و مفهوم این اصطلاحات و سازوکار (روش شناسی) محاسبه آنها در قالب روش ارزشگذاری مشروط هیچ توضیحی داده نشده است. بگونه ای که بنظر می رسد مطالب آورده شده هیچ قابلیت آموزشی و کاربردی نمی توانند داشته باشند. این مفاهیم در کنار دیگر اصطلاحات موجود در این عرصه مهمترین مبانی نظری- کاربردی بحث ارزیابی تبعات (Impact Assessment) فعالیت‌های اقتصادی و یا ارزشگذاری منابع و داراییهای طبیعی را تشکیل می دهند که در متون بین المللی در قالب یک مجموعه مدون به آنها پرداخته می شود.

۲.۱.۶

در کنار عدم پرداخت مناسب به برخی تعاریف و مفاهیم (بند قبل)، در فصول اولیه کتاب برخی تقسیم بندیها و طبقه بندیهایی از مفاهیم ارائه شده که در ادبیات موضوع و یا استانداردهای موجود مسبق به سابقه نمی باشد. ضمن اینکه علت و فلسفه این نوع تقسیم بندی نیز مشخص نمی باشد. مثلا درخصوص انواع طرح‌های سرمایه گذاری (صفحه ۳۰-۲۹) مشاهده می شود که به طبقه بندی طرح بر اساس میزان وابستگی (و به دو زیربخش پروژه های مستقل و پروژه های وابسته) اشاره شده است که در سایر متون موجود در این حوزه مشاهده نمی شود و اساسا برای خواننده مشخص نیست این نوع طبقه بندی چه کاربردی می تواند در موضوع اصلی کتاب (ارزیابی اقتصادی طرح) داشته باشد. ضمن اینکه در متون تخصصی موجود در این حوزه طبقه بندیهای متعددی به چشم می خورد که در متن حاضر اثری از آنها دیده نمی شود. مثلا طبقه بندی طرح براساس طرح جدید، طرح توسعه یا طرح بازسازی و ارتقاء که در نرم افزار کامفار نیز این تقسیم بندی مورد استفاده قرار گرفته است. مثال دیگر در این رابطه می تواند مراحل احصاء شده برای دوره تکامل طرح (صفحه ۳۱ به بعد) باشد که در ادبیات موضوع مسبق به سابقه نمی باشد. ضمن اینکه در این رابطه طبقه بندی استاندارد در قالب

چرخه حیات یک طرح در متون موجود مشاهده می‌شود که می‌توانست حداقل مورد اشاره قرار گیرد. (مزینی، ۱۳۹۴، ۲۲-۱۸).

۳.۱.۶

در فصل ششم تمرکز بیش از حد بر انواع عقود اسلامی خواننده را با متنی مرتبط با بانکداری و مالیه اسلامی روبرو می‌سازد. در این رابطه همانگونه که پیش از این (در توضیح فصل ششم نیز) مطرح شد عمده محتوای فصل به معرفی عقود مرسوم در بانکداری اسلامی اختصاص داده شده است و تلاش نویسندگان در برقراری ارتباط میان این مفاهیم با ادبیات ارزیابی اقتصادی طرحها (در حد چند صفحه) قرین توفیق نمی‌باشد. بگونه‌ای که پس از مطالعه عنوان انتخاب شده برای فصل به هیچ عنوان انتظارات خواننده تامین نمی‌گردد. ضمن اینکه قابلیت استفاده از کتاب به عنوان یک متن درسی - آموزشی را نیز تحت تاثیر قرار می‌دهد. بنظر می‌رسد مهمترین دلیل این امر آن باشد اساسا در ارزیابی یک طرح تفاوت معنا داری میان یک رویکرد اسلامی و غیراسلامی مشاهده نمی‌شود. مگر آنکه منظور صرفا ارزیابی عملکرد (کارکرد) عقود اسلامی در تامین مالی یک طرح باشد (زاهدی و معلمی، ۱۳۸۹: ۶۸-۴۵) و (مزینی، ۱۳۹۴، ۱۳۰ - ۹۶) که چنین برداشتی از متن مستفاد نمی‌گردد و ماهیتا با مقوله ارزیابی اقتصادی طرحها نیز تفاوت دارد. لذا بنظر می‌رسد چنانچه این فصل بشکل موجود از متن کتاب حذف گردد خدشه‌ای به محتوای آن وارد نمی‌شود. اما علی‌رغم توضیحات فوق، لازم است مجددا تاکید گردد که رویکرد و تلاش نویسندگان در نگارش این فصل، بعنوان اولین گام‌ها در ورود به این بحث (برقراری ارتباط میان دو حوزه "ارزیابی طرحها" و "عقود اسلامی") ستودنی است و چنانچه در ویرایشهای آتی کتاب با بازبینی محتوای فصل ششم بر موضوع فوق تمرکز شود و محتوای علمی قابل قبولی ارائه شود. بدون شک یکی از وجوه متمایزکننده کتاب حاضر در مقایسه با سایر متون موجود در این عرصه خواهد بود.

۴.۱.۶

در ادامه دو بحث قبل پرداختن بسیار اجمالی به برخی مطالب باعث گردیده محتوای برخی فصول بصورت ناقص در اختیار خواننده قرار گیرد. بگونه‌ای که کارایی آموزشی لازم را نداشته باشد. مثلا نحوه ورود و پرداختن به مقوله ریسک و نرخ تنزیل اجتماعی

(در صفحه ۲۶۹) و عدم اشاره به بخش قابل توجهی از مبانی نظری و کاربردی بحث در ادبیات موضوع تحت عنوان تصمیم‌گیری در شرایط عدم اطمینان، مدیریت ریسک، ارزیابی ریسک و...، باعث گردیده قابلیت کاربردی فصل پنجم کاهش یابد. این در حالی است که موضوعات این فصول از کاربردی‌ترین مباحث در ادبیات ارزیابی اقتصادی طرح‌ها به حساب می‌آیند و می‌توانند از ابعاد مختلف مورد بررسی قرار گیرند (علینقیان و همکاران، ۱۳۹۳: فصل دهم) و (مزینی، ۱۳۹۶، ۱۱۰-۷۴).

۲.۶ نقاط قوت

۱.۲.۶

بدون شک یکی از مزایا و نقاط قوت کتاب، تلاش نویسندگان در پرداختن به موضوعات مرتبط با کشورهای در حال توسعه و ایران در لابلای توضیح مطالب کتاب می‌باشد (مثلاً در صفحه ۳۴). این رویکرد می‌تواند در تبیین مطالب برای دانشجویان (بویژه در مقطع کارشناسی) بسیار موثر باشد و دانشجویان بتوانند نسبت به مصادیق بیرونی مطالب مطرح‌شده در کتاب نیز آگاهی یابند. مشابه این رویکرد در برخی متون این حوزه مثلًا بررسی طرح از ابعاد ملی (میرمطهری، ۱۳۸۸) مشاهده می‌شود.

۲.۲.۶

ویژگی دیگر کتاب که می‌تواند یکی از وجوه متمایز کننده آن به حساب آید آوردن مثال‌های متعدد (کمی) برای اغلب موضوعات مورد بحث در کتاب است که توانسته ابعاد و شرایط مختلف موضوعات مورد بحث را برای خوانندگان بخوبی تبیین نماید و جنبه کاربردی مباحث را نسبت به متون مشابه که بصورت توصیفی و نظری به مقوله ارزیابی طرح پرداخته‌اند (شیخ الاسلامی، ۱۳۸۸) به شدت تقویت نماید.

۳.۲.۶

بحث دیگر آوردن برخی سئوالات و توضیحات در انتهای فصول می‌باشد که در خودآزمایی دانشجویان و ارائه برخی اطلاعات جانبی به ایشان می‌تواند موثر باشد. این رویه برای همه فصول کتاب تکرار گردیده است. ضمن اینکه در پایان کتاب پاسخ به

منتخبی از سئوالات مطرح شده در خلال فصول کتاب نیز آورده شده که بسیار جلب توجه می‌نماید.

۴.۲.۶

از دیگر ویژگی‌های کتاب حاضر می‌توان به توفیق نویسندگان در توضیح مناسب نرم افزار کامفار (در فصل هفتم) و بیان مهمترین قابلیت‌های آن در ارزیابی مالی طرحها در مقایسه با متون مشابه (مجیدیان، ۱۳۹۵) اشاره نمود. بگونه ای که چنانچه فردی این بخش را به دقت مطالعه نماید حداقل های لازم برای کار با نرم افزار مذکور در ارزیابی یک طرح را کسب خواهد نمود. جدای از بحث فوق کیفیت مطلوب تصاویر درج شده در این بخش از خروجی‌های نرم افزار نکته ای است که حتما می‌بایست به آن اشاره شود.

۵.۲.۶

موضوع دیگر پرداختن به بحث "ابعاد اجتماعی طرح" در فصل چهارم است که در سال‌های اخیر به شدت در ادبیات موضوع در عرصه بین المللی مورد تاکید قرار گرفته و در معدود کتاب‌های این حوزه (ابوالحسنی و بهرامی نیا، ۱۳۸۵: فصل هشتم)، (مزینبی، ۱۳۹۶: فصل ششم) مشاهده می‌شود.

۶.۲.۶

نهایتاً، همان‌گونه که نویسندگان نیز مطرح نموده اند، انطباق محتوای کتاب با سرفصل‌های مصوب شورای تحول علوم انسانی می‌تواند دیگر نقطه قوت کتاب به حساب آید. در مجموع می‌توان اینگونه مطرح نمود که نقاط قوت فوق باعث شده اند که کتاب مورد بحث به یکی از متون کاربردی این حوزه در کشور تبدیل شود.

۳.۶ پیشنهادات و نکات تکمیلی

۱.۳.۶

با توجه به تعدد مطالب مطرح شده در فصول مختلف کتاب، بنظر می‌رسد خواننده درحین مطالعه کتاب در برقراری ارتباط منطقی میان مطالب متعدد قرار گرفته در پشت سرهم

دچار مشکل (و شاید سر در گمی) شود. لذا بنظر می‌رسد ارائه یک نقشه راه در ابتدای فصول برای محتوای مطرح شده (مثلا در قالب یک الگوی مفهومی: Conceptual Model) می‌تواند کارائی آموزشی و امکان پیگیری مطالب توسط خوانندگان را افزایش دهد. بحث فوق به‌ویژه در فصول اول و چهارم شدیداً جلب توجه می‌نماید.

۲.۳.۶

به نظر می‌رسد چنانچه نویسندگان محترم در تدوین کتاب (فصول ۱، ۲، ۳ و ۴) تقسیم‌بندی رایج موجود در رویکردهای ارزیابی یک طرح اعم از ارزیابی: "فنی"، "بازاری"، "اقتصادی" و "مالی" را مد نظر قرار دهند محتوای کتاب برای خوانندگان ملموس‌تر خواهد بود. تقسیم بندی فوق در بسیاری از متون تخصصی موجود در این عرصه مشاهده می‌شود (ابوالحسنی و بهرامی نیا، ۱۳۸۵) و (مزینی، ۱۳۹۴).

۷. نتیجه‌گیری

در مقاله حاضر ارزیابی و نقد کتاب "ارزیابی اقتصادی طرح‌ها" در دستور کار قرار گرفت. در این راستا ضمن اشاره به ویژگیهای کلی کتاب تلاش گردید محتوای هر یک از فصول به اجمال مورد اشاره قرار گیرند. بدلیل تنوع موضوعات قابل طرح در زمینه ارزیابی اقتصادی طرحها شاید کمتر کتابی را بتوان یافت که تمامی موضوعات این حوزه را به‌خوبی پوشش داده باشد. به ویژه اینکه به مرور زمان موضوعات جدید و یا ویرایش کامل‌تر از موضوعات گذشته در ادبیات این حوزه مطرح می‌شوند که می‌توان در ارتباط با آنها در قالب کتاب‌های مستقل به تفصیل صحبت نمود که بصورت نمونه می‌توان به مقوله ارزیابی تبعات طرح‌ها (در حوزه های زیست محیطی، فرهنگی و اجتماعی و ...) اشاره نمود که از ادبیات روبه گسترشی در عرصه بین المللی برخوردار می‌باشند و بسیاری از نهاده و تشکل‌های بین المللی بصورت تخصصی در این عرصه به فعالیت و تولید محتوا اشتغال دارند^۴. با عنایت به مطالب مطرح شده می‌توان تلاش نویسندگان در تدوین کتاب را قابل قبول دانست. اما همانگونه که در خلال متن مطرح شد محتوای تهیه شده با پاره ای ایرادات مواجه می‌باشد که به نوعی نقاط ضعف آن به حساب می‌آیند. متقابلاً برخی از ویژگی‌های متن را در مقایسه با سایر متون موجود می‌توان بعنوان نقاط قوت آن تلقی نمود

که در خلال متن مقاله به آنها پرداخته شد. ضمن اینکه همزمان برخی نکات بعنوان پیشنهاد جهت مد نظر قرار دادن در ویرایشهای آتی کتاب نیز مطرح شد.

پی‌نوشت‌ها

۱. لازم به ذکر است میان این متون و کتب معتبری که در عرصه بین‌المللی تحت عنوان اقتصاد مهندسی چاپ شده اند تشابه محتوایی بالایی دیده می‌شود.
۲. دکتر محمد نقی نظریور (۹۶-۱۳۴۲) در سال ۱۳۹۶ در یک حادثه رانندگی جان بجان آفرین تسلیم نمودند.
۳. بصورت نمونه می‌توان به نرم افزارهای COMFAR ، Business Planner و ... اشاره نمود.
۴. در این رابطه می‌توان به انجمن بین‌المللی ارزیابی تبعات (International Association for Impact Assessment) اشاره نمود.

کتاب‌نامه

- ابوالحسنی، اصغر و بهرامی نیا، ابراهیم، (۱۳۹۳)، ارزیابی طرح های اقتصادی، دانشگاه پیام نور.
- احتشام زاده، فرهاد، (۱۳۸۷)، طرح تجاری موفق، مؤسسه خدمات فرهنگی رسا.
- احمدیان، داود، (۱۳۸۲)، ارزیابی طرحهای صنعتی (مطالعات فنی - اقتصادی - مالی)، سازمان مدیریت صنعتی.
- اسکونژاد، محمدمهدی، (۱۳۷۸)، اقتصاد مهندسی، یا، ارزیابی اقتصادی پروژه‌های صنعتی، دانشگاه صنعتی امیرکبیر.
- اکبری، حسن، (۱۳۸۲)، اقتصاد مهندسی - ارزیابی اقتصادی طرحهای صنعتی جلد اول انتشارات توسعه قلم.
- اورعی، کاظم، (۱۳۸۵)، اقتصاد مهندسی، دانشگاه صنعتی امیرکبیر.
- اورعی، کاظم و اسدی، احمد، (۱۳۸۲)، اقتصاد مهندسی، دانشگاه صنعتی امیرکبیر (پلی تکنیک تهران)، مرکز نشر.
- برومند، شهرزاد، (۱۳۸۴)، اقتصاد صنعتی (سازماندهی صنعتی)، انتشارات پژوهشکده امور اقتصادی.
- توفیق، فیروز، (۱۳۹۱)، ارزیابی طرحها و تحلیل ریسک (اقتصاد مهندسی). نشر نی.

بررسی و نقد کتاب *ارزیابی اقتصادی طرح‌ها* (امیرحسین مزینی) ۳۹۷

جعفری صمیمی، احمد، (۱۳۷۶)، مبانی اقتصاد مهندسی، انتشارات دانشگاه علوم و فنون مازندران.

دانش جعفری، داود و حیدری، حسن و نصرتیان نسب، محسن (مترجم)، (۱۳۹۴)، تئوری و مسائل اقتصاد مهندسی، نوشته ویلیام ای سودر - حوزه آسپالویدا - بایرون اس گوتفرید، نشر نور علم.

زاهدی، محمد و معلمی مژگان، (۱۳۸۹)، ارزیابی طرح‌های اقتصادی، انتشارات دانشگاه پیام‌نور.

زاهدی، محمد و معلمی مژگان، ارزیابی طرح‌های اقتصادی، انتشارات دانشگاه پیام‌نور، (چاپ اول) ۱۳۸۹.

سازمان برنامه و بودجه، (۱۳۷۷)، راهنمای کاربرد اقتصاد مهندسی در پروژه‌های توسعه و مدیریت منابع آب، مرکز مدارک اقتصادی - اجتماعی و انتشارات سازمان برنامه و بودجه. سلطانی، غلامرضا، (۱۳۶۹)، اقتصاد مهندسی، دانشگاه شیراز، ۱۳۶۹.

سید علی زیتون نژاد موسویان (مترجم)، (۱۳۹۳)، مبانی اقتصاد مهندسی (ارزیابی اقتصادی پروژه‌های صنعتی)، نوشته لیلند بلانک و آنتونی تارکوئین، نشر آوای نور.

سید مطهری، سیدمهدی، (۱۳۷۴)، ارزیابی طرح‌های تولیدی - فنی، اقتصادی، مالی - (کاربردی)، انتشارات چاپ و نشر بازرگانی.

سید حسینی، محمد و توسلی حضوری، بیژن (مترجم)، (۱۳۷۷)، نظریه و مسائل اقتصاد مهندسی، نوشته: جوزه - آ - سپلودا، ویلیام - را - سودر، بایرون - اس - گانفرید - تهران: صنایع ایران.

سیدحسینی، محمد، (۱۳۷۵)، اقتصاد مهندسی و آنالیز تصمیم‌گیری، دانشگاه علم و صنعت ایران.

شیخ‌الاسلامی، رضا، (۱۳۸۸)، اصول طراحی و تحلیل اقتصادی برای مهندسين و کارشناسان، نشر علم کشاورزی ایران.

علیقیان، مهدی و رستمی‌قادی، میلاد و موبد، فرشید، (۱۳۹۳)، اقتصاد مهندسی، نشر آتی‌نگر.

غیور، ژوبین و کثیرزاده، مجتبی، (۱۳۸۸)، اقتصاد مهندسی، دانشگاه صنعتی شریف.

فتاحی، امیرافشین و دوکوهکی، پرشنگ و فرهنگ مقدم، بابک (مترجم)، (۱۳۹۲)، اقتصاد مهندسی: نظریه‌ها و کاربردها، نوشته تد جی. اشنباخ، جهاد دانشگاهی دانشگاه صنعتی امیرکبیر.

مجیدیان، داود، (۱۳۹۵)، ارزیابی طرح‌های صنعتی: مطالعات فنی - اقتصادی - مالی، سازمان مدیریت صنعتی.

- مزینی، امیرحسین (۱۳۹۴)، ارزیابی اقتصادی طرحها (اقتصاد مهندسی)، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت).
- مزینی، امیرحسین (۱۳۹۶)، ارزیابی اقتصادی طرحها (موضوعات پیشرفته)، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت).
- مزینی، امیرحسین (۱۴۰۰)، ارزیابی اجتماعی - فرهنگی طرحهای اقتصادی، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت).
- مسعودی حیدرقلی، (۱۳۸۴)، اقتصاد مهندسی (تجزیه و تحلیل اقتصادی پروژه ها)، انتشارات دانشگاه تهران.
- میر مطهری، سید احمد، (مترجم) (۱۳۸۸)، ارزیابی طرح های اقتصادی، نوشته ورنر برنس، نشر نیک نگار.
- نظرپور، محمدنقی و کسرائی، زینب، (۱۳۹۶)، ارزیابی اقتصادی طرحها، انتشارات دانشگاه مفید.
- نیاکان، علی، (۱۳۸۳)، راهنمای مطالعه بازار و بازاریابی در امکان‌سنجی طرح‌های صنعتی، نشر پژوهاک کیوان.
- یوسفی، محمد قلی، (۱۳۸۲)، اقتصاد صنعتی، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.

Blank, Leland T. and Traquin. Anthony, (1983), Engineering Economy, MC GRAW-Hill Publication.

Eugene Lodewick G., (1930), Principles of Engineering Economics, Ronald Press.

Fish, John. C. L., (1923), Engineering economics, first principles, McGraw-Hill Book Co.

Goldman, Otto B., (1920), Financial Engineering: a Text for Consulting, Managing and designing Engineers and for Student, John Wiley & Sons Publication.

Wellington, Arthor .M, (1877), Economic theory of the location of railways: an analysis of the conditions controlling the laying out of railways to effect the most judicious expenditure of capital, Wiley Publication.